

Сталий розвиток чи незворотня руйнація? (Теоретичні основи співвідношення категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в композиції міських просторів)

А.Г. Штейнер*

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, вул. Революції 12, Харків, 61000, Україна
*Corresponding author. E-mail: angelika.stainer@gmail.com

Paper received 30.05.15; Accepted for publication 03.07.15.

Анотація. В якості проблеми визначено образну руйнацію та втрату семантичного аспекту урбанізованого простору. Цей аспект має традиційне підґрунтя, що втілює соціальну та культурну цінність міського середовища. Трансформація ж міського простору, відповідно з семантичною основою, збереже стійкий образ, типовий для традиційного середовища, що створений одним з аспектів семантики – категоріями «внутрішнього» і «зовнішнього». Виносяться на розгляд категорії вдосконалення семантичної складової сучасного архітектурного оточення – від регіону до локального об'єкту, що поєднують різні рівні міської структури.

Ключові слова: історичне середовище, семантичний аспект, категорії «внутрішнього» і «зовнішнього»

Постановка проблеми. Актуальність питання полягає у тому, що сучасне місто є динамічною системою і розвиток цієї системи має багатофакторне підґрунтя. Сучасний стан розвитку міст викликає велику кількість дискусійних питань у фахівців архітектурної галузі з приводу трансформації міського середовища. Одним з найвагоміших чинників, що впливають на трансформацію, а насамперед, трансформацію історичних центрів – є обмежений земельний ресурс у середмісті. Яким чином вилучити максимальну користь з обмеженої у горизонтальній площині ділянки в розвиненій інфраструктурі? Як «рішення» – розбудова у вертикальних параметрах. А як результат визначається проблема: з однієї сторони – існуюча міська структура «доповнюється» новими утилітарними зручностями, з другої – втручання новобудовами в створений протягом століть ландшафт історичних центрів демонструє руйнацію естетичної та культурної самобутності і цілісності образу міста, що в рамках зазначеної теми виглядає як проблема втрати семантичного аспекту, який має традиційне підґрунтя, та однобічна акцентованість на функціонально-економічному обґрунтуванні при створенні новобудов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу розвитку та регенерації історичного середовища міст протягом останніх років є центральним у дослідженнях науковців таких як Дьомін М.М., Черкасова Є.Т., Пучков А.О. та багатьох інших. Мета досліджень – це комплексне збереження образу пам'яток в історичному середовищі, як окремих об'єктів, так і містобудівних утворень. Так, наприклад, значне місце в дослідженнях Бевза М.В., Петришин Г.П. займає детальний аналіз «п'ятого фасаду», що є одним з найвагоміших факторів у збереженні панорам та силуету історичного міста. У цьому ж напрямку Рочняк Ю.А. розглядає простір рівня дахів як тло для сприйняття висотних архітектурних орієнтирів. Ремешило-Рибчинська О.І. розглядає актуальність ревалоризації архітектурних ансамблів та збереження їхнього образу в історичному ландшафті України. Образний аспект превалює і в дослідженнях Крамарчук Х.П., де покривля розглядається в системі семантичних опозицій. Ці аспекти безпосередньо відповідають за історичний образ міста.

Таким чином можна відзначити, що в умовах трансформації (регенерації, реновації, ревалоризації) ви-

никає множинність аспектів, що відповідають за збереження цілісності образу історичного міста. Одним із множин є і семантичний аспект, який відповідає за змістовність.

Мета статті. Виявити семантику морфології і сформулювати теоретичні основи співвідношення категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» міського середовища та розробити концепції їх взаємодії в ієрархічній структурі містобудівної композиції.

Виклад основного матеріалу. Згідно традиційних визначень теоретиків архітектури таких як Тіц О.О., Іконніков О.В., Степанов Г.П., Туркус М.А., Крипський В.Ф. та ін., то архітектурна композиція – це цілісна художньо-виразна система форм, що відповідає функціональним та конструктивно-технічним вимогам. Адже ураховуючи те, що в останній час задачі формування антропогенного середовища ускладнюються, то важливим стає дослідити трансформацію поняття містобудівної композиції під впливом множини аспектів, які не можна виключити з процесу реального проектування, а особливо при відтворенні та реконструкції історичного середовища.

Таким чином, у даному дослідженні архітектурна композиція розглядається на морфологічному рівні, як первинній системі, що відповідає безпосередньо за характер та співвідношення елементів внутрішнього і зовнішнього простору. Але акцент надається формі вираження семантичного аспекту в архітектурній композиції, що характеризує об'ємно-просторову структуру як систему взаємодії категорій «внутрішнього» і «зовнішнього», спрямованих на досягнення естетичної цілісності і образної завершеності просторового буття.

Концепції формування і розвитку теорії композиції міських просторів включають аналіз та систематизацію архітектурних, протофілософських, філософських і психологічних концепцій, що є теоретичною основою трактування категорій «зовнішнього» і «внутрішнього», їх можливих морфологічних і семантичних форм вираження та дозволяють виявити універсальні принципи досягнення естетичної цілісності у формуванні композиції.

Вихідний теоретичний базис досліджень трансформації категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» оснований на аналізі концепцій різних наукових сфер, що дозволяють обґрунтувати критеріальну основу

цілісної ієрархічної системи різномасштабних просторів. На цій основі базується методика дослідження.

К. Лінч, визначаючи цілі містобудівної політики, виділив серед них групу так званих прихованих цінностей або мотивацій. До них він відніс важко формулюємі, але відчутні якості символічного і чуттєвого переживання перебування в місті. До таких якостей відноситься і відчуття перебування у внутрішньому або зовнішньому просторі. Причому поняття внутрішнього і зовнішнього простору буде залежати від місця розташування людини в даний момент.

Фактори трансформації категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в композиції міських просторів. Композиція, як основа формування архітектурно-просторового середовища, безпосередньо залежить від сприйняття людини об'єктивних умов конкретного середовища. Цей аспект обумовлює залежність теорії композиції від розвитку психологічних та світоглядних концепцій.

Поняття «композиція» – з'єднання, зв'язок. В архітектурно-просторовому середовищі це обумовленість сприйняття зв'язку окремих елементів в естетично цілісну форму, зв'язок людини й форми. Ця концепція заснована на ідеях гештальтпсихології (Р. Арнхейм, Дж. Гібсон) і функціональної психології (В. Гропіуса й ін.) Під впливом діяльнісного та системно-діяльнісного підходів з'являється трактування композиції як гармонічного способу побудови форм і просторів та творчого методу. Таке розуміння композиції стало основою більшості композиційних тлумачень (О.В. Іконнікова, О.О. Тица, Г.П. Степанова, М.А. Туркуса, В.Ф. Кринського та ін.) З часом, композиція починає розумітися як динамічне поняття – процес, що включає в себе створення й сприйняття архітектурного об'єкта, зв'язок архітектора й глядача, мова їхнього спілкування (З. Гідіон, К. Лінч, Ле Корбюз'є, Б. Дзеві, Р. Вентурі, А. Сааринен, О.В. Іконніков, З.Н. Яргіна, В.І. Іовлев). Від традиційного поняття "композиція" розростається в категорію, що узагальнює практично всі аспекти – формування, побудову гармонічного середовища, що оточує людину, засоби передачі соціальних і художніх ідей.

Таке розширення поняття, визначило закономірну появу в теорії суміжних структуруючих прийомів організації теоретичної й практичної інформації. Одним з таких прийомів, стосовно архітектури, аналізу й систематизації, став семіотичний підхід, що розвивається під впливом когнітивної психології сприйняття середовища.

Семантичні інтерпретації архітектури також можна розділити на ряд напрямків:

- «читання міста»: від «міста-книги» до «міста-гіпертексту» (А.А. Барабанов, М.В. Пучков);
- регіональний хронотоп, розвиток подань про образне відбиття архітектурних об'єктів (В.І. Іовлев);
- архітектурна герменевтика як набір культурно обумовлених форм і способів інтерпретації (І.В. Морозов, П.В. Капустін, Г.Я. Мокеєв)

Слід виділити за Янковською Ю.С. три різних підходи:

Лінгвістичний: архітектура як «мова», архітектура як «текст», архітектура як «знак».

Більша частина досліджень, на жаль, проводиться саме в рамках цього підходу, розробленого для вивчення когнітивних аспектів людської діяльності, націлених на пізнання, а не на перетворення або зміну дійсності.

Образно-асоціативний - заснований на використанні метафоричного й асоціативного методу композиційного моделювання на початкових етапах архітектурного проектування.

Екзистенційний - заснований на трактуванні архітектурного об'єкта (простору) як умови й форми буття людини у світі, що є породженням значень і змістів. Екзистенційний підхід бачиться найбільш плідним. Але ці дослідження зупиняються на філософських і соціологічних особливостях функціонування архітектурного середовища та не надають конкретики форми вираження композиції.

Така класифікація не є взаємовиключною, бо не можна уявити формування архітектурного простору як буття без залучення визначених закономірностей лінгвістичного підходу чи виключити метафоричність і асоціативність з процесу композиційного моделювання. Дані дослідження мають спробу поєднати визначенні підходи.

Таким чином важливо зазначити, що поняття категорій «зовнішнє» і «внутрішнє» на морфологічному рівні отожднюються з поняттям зовнішній простір – внутрішній простір. Змістовність цих просторів взаємозалежна. З одного боку семантикою «внутрішнього» наділяється житло як найбільш традиційний простір життєдіяльності людини і відповідно йому співмасштабний, з іншого боку – «внутрішнім» може бути весь диференційований простір сучасного міста, що спричиняє ієрархічну обумовленість. «Зовнішнє», як змістовне, є символом у внутрішньому просторі. Ці категорії повинні бути між собою композиційно і семантично пов'язані.

Інструментарій трансформації співвідношення «зовнішнього» і «внутрішнього» в типологічних структурах містобудівних утворень. Ієрархічні рівні співвідношення «зовнішнього» і «внутрішнього» в містобудівній композиції. Ураховуючи, що у сучасному середовищі ускладнюються зв'язки між людиною та оточенням, внутрішнім світом і зовнішніми категоріями, які були за всіх часів джерелом її уявлень про світ, важливо відмітити декілька ієрархічних рівнів, з точки зору яких розглянуто архітектурну композицію.

Людина, «мікрокосм» – світ, «макрокосм» - рівень осмислення та синтезу, від якого залежить характер загального сприйняття, в історичній ретроспективі цей характер прямо залежний від понять світогляду та світоустрою.

В трансформації та розвитку цивілізації відношення зовнішнього і внутрішнього стають усе більш складними. Поняття «внутрішнього» позначає і мінімальний просторовий осередок і простір селища чи міста, і внутрішній простір ландшафтного чи соціального локусу.

Ці внутрішні простори створюють ієрархічну структуру, що будується за схемою відносин:

- 1) внутрішнє – внутрішнє більш високого ієрархічного рівня(центр будинку – центр селища);
- 2) внутрішнє – зовнішнє.

З однієї сторони семантикою «внутрішнього» наділяється житло як традиційний простір людини і відповідно йому співмасштабний, з іншого боку – весь диференційований простір сучасного міста.

Виникає необхідність об'єднати на архітектурно-композиційному рівні всі розрізнені «внутрішні» простори в ціле.

Це можна зробити на основі просторової структуризації міста де основна увага належить композиційним і семантичним зв'язкам. У цій структурі ведучим може бути принцип «естафети» яка передає семантичний зміст сакрального «центра» від нижчого рівня до вищого, від меншого масштабу до більшого. У цьому смислі ведуча роль приділяється традиційним уявленням, вираженим у міфологічних образах, що поєднує уявлення про світ у цілому і його сакрального центру. Такими образами в традиційному розумінні є форма вираження композиційного центру, що втілює модель світоустрою. У містобудівній композиції композиційні центри з точки зору категорій зовнішнього і внутрішнього належать до категорії сакрального зовнішнього у внутрішньому просторі міста.

Види трансформацій співвідношення «зовнішнього» і «внутрішнього». Можна відзначити, що в сучасних умовах трансформація міського середовища має такі види:

- 1) Системна трансформація.
- 2) Структурна трансформація.

Данні види зазначені по таким напрямкам:

- 1) Морфологічний.
- 2) Семантичний.

Трансформація систем в цілому відбувається під впливом зміни її окремих складових елементів. Ці складові елементи трансформуються на основі впливових факторів:

- 1) Світоглядних (впливає на характер структурних співвідношень)
- 2) Функціональних (призначення)
- 3) Соціальних (розрахунок на використання суб'єктом чи групою)
- 4) Природних (унікальні ландшафтні особливості (домінуючи чи знивлені) середовища)

Зазначені фактори, як наслідок, також є впливовими і на структурні зв'язки в системі взагалі та в середені підсистем. Являються формоутворюючими та формотрансформуючими складовими. В середовищі втілюються як:

- 1) Функціональні зв'язки за видами діяльності.
- 2) Соціальні зв'язки.
- 3) Зв'язки з природним.
- 4) Композиційні зв'язки.
- 5) Смыслові зв'язки (семантичні, символічні).

Впливовість факторів зазначає взаємодію та взаємозумовленість зв'язків як елементів системи, зміну їхнього полярного стану, породження іншого об'єкту. Взаємодія, як наслідок, стає інтеграційним фактором, що відповідає за цілісність та «зворотній зв'язок».

В містобудівній композиції система втілюється у ланцюзі просторових градацій: внутрішній простір локального об'єкта (мікрорівень) → рух (семантика «шляху»), характеристика спрощений – ускладнений) → внутрішній простір об'єкта громадського призначення (мезорівень) → рух між міськими осередками

(мезорівнями в середині системи) – спричиняє об'ємно-просторову структурність міста у цілому та є таким що переводить з мезорівня на макрорівень. Це визначає залежність цілісного сприйняття системи від часового фактору.

Морфологічні конструкції трансформації у данному випадку мають дуалістичне підґрунтя та залежить від таких співвідношень, що ототожнюються з категоріями «зовнішнього» і «внутрішнього»:

- цілісність – дискретність
- масштб – масштабність
- централізація – децентралізація
- центр – периферія
- вертикальне – горизонтальне
- зовнішнє – внутрішнє
- відкритість – закритість (замкненість)
- протяжність – граничність (обмеженість)
- дистанція – близькість (доступність)
- концентрація – розподіленість

Семантичні конструкції формування і трансформації складових міських просторів.

1) Внутрішні і зовнішні простори несуть традиційну семантику наділену позитивними (внутрішнє) і негативними (зовнішнє) якостями. Відповідно до цього вони вибудовуються в ряд бінарних опозицій:

- Космос (Порядок) – Хаос;
- внутрішнє – зовнішнє;
- освоєне - не освоєне;
- обжите – не обжите як вороже;
- антропогенне – природне як дике;
- диференційоване - не диференційоване;
- структуроване – не структуроване;

2) Протилежний варіант відносно внутрішнього і зовнішнього просторів, наділений негативною семантикою «недосконалого» світу людей і позитивною семантикою абсолютного світу богів:

- внутрішнє – зовнішнє;
- тимчасове – вічне;
- темрява – світло;
- земля – небо;
- низ – верх.

3) Загальним для цих двох варіантів є відносини: особистісного – поза особистісного; простіру – не простіру.

Внутрішній простір, у свою чергу, диференціюється як центральне і периферійне. У цій опозиції центр наділяється якостями сакрального, а периферія – профанного. Сакральне при цьому приймає якості зовнішнього як ідеального, а периферійні частини простору несуть негативні якості тимчасового.

В архітектурному середовищі ці опозиції виражені замкнутими внутрішніми просторами, співвідношення яких із зовнішнім простором засновано на протиставленні (у випадку реалізації семантики з негативними якостями), і зіставленні - відкритими внутрішніми просторами або ж наявністю простору-посередника приналежного як зовнішньому так і внутрішньому простору (у випадку реалізації семантики з позитивними якостями).

Це дозволяє визначити додаткові конструкції морфології і семантики, де дуальні положення наділяються позитивними якостями і переходять у категорію складових єдиного позитивного цілого:

внутрішнє – зовнішнє;
антропогенне – природне.

Принципи взаємодії взаємовідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» містобудівної композиції. Зазначені вище положення стають основою в визначенні принципів трансформації «зовнішнього» і «внутрішнього» та забезпечують певні закономірності їхнього морфологічного формоутворення. Такими принципами є:

- 1) принцип синкретичності внутрішнього і зовнішнього простору (протилежності наділяються якостями позитивного);
- 2) принцип співвідношення внутрішнього простору як ієрархічної структури (внутрішнє може виступати як внутрішній простір одного рівня – внутрішній простір іншого рівня при наявності простору-посередника або ж перейти в категорію зовнішнього при його відсутності);
- 3) принцип диференціації внутрішнього простору як ієрархічної структури (внутрішнє може виступати як внутрішній простір – зовнішній простір, у такому разі зовнішнє наділяється якостями негативного);
- 4) принцип подібності (пізнаваності) архітектурної домінанти на різних ієрархічних рівнях як символу зовнішнього у внутрішнім просторі, (домінанта наділяється якостями позитивного, ідеального, сакрального і являється ідентичною на різних рівнях);
- 5) принцип відтворення автентичності архітектурного образу як світової моделі, яка є древнім і найстійкішим світоуявленням формуючим цілісність;
- 6) принцип дискретності (відокремлення) внутрішнього простору від зовнішнього, (зовнішнє наділяється якостями негативного);

Стратегії розвитку співвідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в ієрархії композиційних структур. Регулятивна база трансформацій співвідношення. Враховуючі, що трансформація міського середовища має динамічний характер, то проблема вдосконалення проектування, а особливо в умовах історичних міст, залишається актуальною. Тому результати дослідження повинні доповнити методичні заходи в створенні регулятивної бази трансформації (проектування) містобудівного об'єкта в історичних середовищах. Архітектурні універсалії «зовнішнього» і «внутрішнього» в змозі стати протоосновою моделі відтворення семантичної автентичності об'єкта (не залежно від ієрархічного рівня) та скорегувати його морфологію, бо апелюють до таких положень:

- 1) світоглядних концепцій періоду створення об'єкту, як слідство – світобудова та світосприйняття, що безпосередньо впливає на характер співвідношення зовнішнього і внутрішнього просторів в об'єкті;
- 2) залежність напрямку просторового розгортання (горизонтальне, вертикальне);
- 3) наявність медіативних елементів що відповідають за характер співвідношення.

До таких регулятивів трансформації відносяться:

- 1) Композиційні константи, що є формоутворюючими: композиційний центр, композиційна домінанта, композиційні осі, маса форми (масштаб).
- 2) Композиційні характеристики, що відповідають за характер співвідношення: нюанс, контраст, тотожність, масштабність.

3) Композиційні закономірності: формування (трансформації) систем та їх декомпозиція, ієрархічне співвідношення підсистем, ієрархічне структурування – елементів підсистем (мікрорівень), підсистем (мезорівень) та системи в цілому (макрорівень) та зворотного зв'язку.

4) Семантичні константи що трансформуються в символи:

а) абстрактні змістовні: «ідеальна модель світу»; «центр» як сакральне; «світова вісь» (ототожнюється з поняттями «світова гора», «світове древо», «світовий стовп») як центр простору що фіксує середину світу; «простір» як один з основних елементів моделі світу; «шлях» як образ зв'язків між елементами;

б) конкретні геометричні (відносяться до інструментарію створення універсальних систем, не багатозначні що моделюють реальну морфологію): круг як втілення ідеального в площині; квадрат, хрест (перехрестя).

5) Принципи формоутворення (трансформації) взаємодії категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в містобудівній композиції.

6) Види трансформації в яких основним регулятором виступає ієрархічний рівень.

Моделі співвідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в містобудівних структурах. На основі проведеного дослідження виявлені певні закономірності співвідношень «зовнішнього» і «внутрішнього». Ці закономірності дозволяють узагальнити та змоделювати співвідношення в міській композиції. В ретроспективі містобудування, шляхом композиційно-ієрархічних співвіднесень, утворюється складна просторова структура міста: внутрішній простір міста вичленовується з зовнішнього природного середовища, потім за східним принципом зі «тканини» міського середовища вичленовується внутрішній простір міського центра і центрів меншого структурного рівня, що створюють, тим самим, новий ієрархічний рівень відносин «зовнішнього» і «внутрішнього». Подальша диференціація структури продовжується шляхом діалектичних переосмислень. Внутрішній простір міського центра сакралізується і стає «зовнішнім» стосовно кварталів житлової забудови, одухотворяючи її, прилученням до вищих цінностей.

Повторення композиційної кульмінації на більш високому структурному рівні веде до посилення символу, до більш тісного образно-композиційного зв'язку внутрішніх просторів міста з зовнішнім оточенням.

Важливо зазначити, що при переході з нижчого ієрархічного рівня до вищої категорії «зовнішнього» і «внутрішнього» можуть змінювати свою семантичну полярність: макрорівень = внутрішнє – мезорівень = зовнішнє, на другому рівні системи співвідношення мезорівень переходить в категорію «внутрішнього» відносно макрорівня і втілює конструкцію аналогічну до попередньої – мезорівень = внутрішнє – макрорівень = зовнішнє. Така схема дієва у випадку співвідношення як протиставлення.

Якщо на всіх рівнях міської структури зберігається певна композиційна диференційованість, то конструкції вибудовуються за схемою ототожнення: «внутрішнє» мікрорівень = «внутрішнє» мезорівень = «внутріш-

не» макрорівень, змінною є лише «маса форми» – «зовнішнє» привноситься у внутрішню структуру як символ. Така структурність трансформації забезпечує аналогічність, подібність семантичної форми вираження композиційного центра на різних структурних рівнях.

Критерії оцінки трансформації співвідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього». Як критеріальні положення морфологічних співвідношень можна виділити визначені і достатньо розроблені такі положення:

1. Композиційно-містобудівна оцінка.
2. Функціональна обумовленість композиційного рішення.
3. Обумовленість композиційного рішення природними факторами.
4. Образно-естетична оцінка.

Змістовними критеріями трансформації можна зазначити:

1. Включення та збереження фрагментів природного ландшафту як категорії «зовнішнього» у міському середовищі на будь-якому ієрархічному рівні, а також винесення природного начала в семантичну (семіотичну) категорію як протооснову при створенні архітектурних об'єктів.
2. Підвищення рівня гуманізації об'єкта на будь-якому ієрархічному рівні (масштабність, співвідношеність, деталізація, просторово-світлові ознаки, тощо).
3. Збереження семантичної насиченості середовища (вузлів, осередків, локусів), що відповідають за створення цілісного образу сучасного середовища на кожному ієрархічному рівні.
4. Застосування морфологічних засобів відтворення семантичної основи.
5. Створення бази регулятивів для керування проектом на стадії узгодження проектною документацією при забудові в історичному середовищі.

Висновки.

Зазначено, що на даний момент гостро стоїть проблема міської трансформації та втрати (зміни) змістовного аспекту архітектури, що корінням йде в традиційні витоки, і одностороння акцентуація її морфологічної сторони в ситуації глобальної урбанізації світового простору з його надмірною інформативністю. Це, як правило, призводить до втрати цілісного образу, що виражає соціальну та культурну самобутність міського середовища.

1. Прийняття до уваги змістовної основи архітектури, може докорінно змінити морфологію архітектурного простору, збільшивши його естетичну цінність. Перетворення вищезгаданого простору відповідно до семантичної основи дозволить зберегти спадкоємність стійких образів характерних для традиційного середовища, створених архітектурними універсальними – «зовнішнім» і «внутрішнім», які в свою чергу могли б збільшити символічну насиченість сучасного архітектурно-просторового середовища від регіону до об'єкта, об'єднавши тим самим, усі ієрархічні рівні міської структури.

2. На основі отриманих наукових результатів, а особливо в сучасних напрямках розвитку та вдосконалення композиційних понять, в сфері позиціонування архітектурної композиції в напрямку змістовності, важливо визначити екзистенційний підхід. Цей підхід стає вихід-

ним теоретичним базисом основи співвідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в композиції міських просторів. На основі такого підходу можна найбільш повно поєднати та трансформувати існуючі класичні поняття архітектурної композиції, новітні напрямки системного й лінгвістичного підходів, та інтегрувати з суміжних сфер психології, протофілософії, філософії концептуальні основи, що є визначаючими в сприйнятті просторового буття. Це, в свою чергу, спричиняє трансформацію поняття «цілісність» в «динамічну цілісність», бо буття не є одномоментним, статично зафіксованим, а передбачає існування, екзистенцію у часі і просторі, який під впливом множини чинників постійно змінюється і трансформується. Відповідно такими змінними сучасного міста є категорії «зовнішнього» і «внутрішнього», бо безпосередньо залежать від певних об'ємно-просторових співвідношень в міських просторах, часу їх створення та характерному в цей період світорозумінню. Виникає кільцевий зв'язок де певний історичний період має певну уяву про світобудову взагалі та відповідає за характер світосприйняття, це в свою чергу впливає на формування об'ємно-просторової структури, яка в смислово навантаженні втілює та матеріалізує світоустрій.

3. Застосовані методики дослідження композиційних складових трансформації категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» базуються на класичних методах досліджень та додатково мають спеціальні методи. Ці методи відповідають за моделювання співвідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього». До таких спеціальних методів належать: метод інтеграції та інтерпретації концептуальних положень теорії архітектури, філософії, психології, антропології, лінгвістики, які дозволяють виявити узагальнені закономірності формування композиційного центру з погляду категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» та їхньої форми вираження; абстрактне моделювання дозволяє визначити узагальнені принципи організації та співвідношення категорій «зовнішнього» і «внутрішнього»; конкретне моделювання дозволяє визначити в композиційних структурах об'єктів різних ієрархічних рівнів перевірити узагальнені моделі композиційно-просторової структури архітектурних об'єктів.

Унікальність методики полягає у можливості методу інтеграції визначити східність (подібність) понять «зовнішнього» і «внутрішнього» в різних наукових сферах та завдяки методу інтерпретації застосувати цю понятійну східність в архітектурній сфері.

4. Визначено основні впливові чинники трансформації категорій «зовнішнього» і «внутрішнього»:

- 1) композиційні константи – належать до класичних засобів та відповідають за форму вираження категорій «зовнішнього» і «внутрішнього»;
- 2) семантичні складові – є моделюючими співвідношення «зовнішнього» і «внутрішнього»;
- 3) композиційні принципи трансформації «зовнішнього» і «внутрішнього» – втілюють формоутворення за певними закономірностями співвідношення;
5. На основі аналізу архітектурних об'єктів виявлено:
 - 1) характерні об'ємно-просторові типи формоутворення категорій «зовнішнього» і «внутрішнього», їх змістовне навантаження та форму вираження як символу;

- 2) зазначені три ієрархічні рівні міських просторів, що втілюють закономірності об'ємно-просторового та смислового співвідношення категорій «зовнішнього» і «внутрішнього»;
- 3) виявлені види трансформацій містобудівної композиції.
 - б. Створена регулятивна база трансформації категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в ієрархії містобудівних композиційних структур. До таких регулятивів відносяться:
 - 1) Композиційні константи, що є формоутворюючими: композиційний центр, композиційна домінанта, композиційні осі, маса форми (масштаб).
 - 2) Композиційні характеристики, що відповідають за характер співвідношення: нюанс, контраст, тотожність, масштабність.
 - 3) Композиційні закономірності: формування (трансформації) систем та їх декомпозиція, ієрархічного співвідношення підсистем, ієрархічного структурування – елементів підсистем (мікрорівень), підсистем (мезорівень) та системи в цілому (макрорівень) та зворотного зв'язку.
 - 4) Семантичні константи що трансформуються в символи:
 - а) абстрактні змістовні: «ідеальна модель світу»; «центр» як сакральне; «світова вісь» (отожднюється з поняттями «світова гора», «світове древо», «світовий стовп») як центр простору та фіксує середину світу; «простір» як один з основних елементів моделі світу; «шлях» як образ зв'язків між елементами;
 - б) конкретні геометричні (відносяться до інструментарію створення універсальних систем, не багатозначні моделюючи реальної морфології): круг як втілення ідеального в площині; квадрат, хрест (перехрестя).
 - 5) Принципи формоутворення (трансформації) взаємодії категорій «зовнішнього» і «внутрішнього» в містобудівній композиції.
- б) Види трансформації в яких основним регулятором виступає ієрархічний рівень.
 7. Розроблено узагальнені моделі зв'язку композиційних центрів як форми вираження категорій «зовнішнього» і «внутрішнього», об'єднуючих різні ієрархічні рівні міського середовища Така модель може бути реалізована на основі:
 - а) виявлених принципів формування архітектурної композиції, окрім принципу дискретності;
 - б) тотожного та нюансного зіставлення внутрішнього та зовнішнього простору;
 - в) просторової структуризації де основна увага належить зв'язкам на основі «подібності». У цій структурі ведучим може бути принцип «естафети» яка передає семантичний зміст сакрального «центра» від нижчого рівня до вищого, від меншого масштабу до більшого;
 - г) створення (збереження) акцентованої системи центрів;
 - д) наявності архітектурної домінанти наділеної символічними якостями;
 - е) на семантичному рівні, де безліч домінант міста повинні нести єдине (близьке) значення навантаження (єдиний смисл). Головний смисл – зовнішнє як сакральне (в ідеалі «світову модель»).

Критерії оцінки трансформації – є такими, що відповідають за фактори впливу на трансформацію та є аналітичним інструментарієм у формоутворенні співвідношень категорій «зовнішнього» і «внутрішнього».

Результати дослідження відносяться до гуманітарного аспекту архітектури і є критеріальною основою в її формуванні з погляду діалогу людина – середовище. Можуть бути застосовані при підготовці студентів за фахом: «Містобудування», «Архітектура», «Дизайн міського середовища», «Реконструкція та реставрація» у розділі «Регенерація історичних міст», а також при новому проектуванні в умовах збереження історичного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Антонов В.Л., Шубович С.А. Архитектурная композиция как система «среда – человек». – Киев: НИИТИАГ, 1999. – 71 с.
- [2] Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре. – М.: Стройиздат, 1986. – 288 с.
- [3] Линч Кевин. Образ города / К. Линч / М.: Стройиздат, 1982.-327 с.
- [4] Янковская Ю.С. Архитектурный объект: образ и морфология. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора архитектуры. - М.: МАРХИ, 2007

REFERENCES

- [1] Antonov, V.L., Shubovich, S.A. The architectural composition of the system "environment – a man". – Kiev: NIITIAG, 1999. – 71 p.
- [2] Ikonnikov, A.V. Function, form, image architecture. – M.: Stroyizdat, 1986, – 288 p.
- [3] Kevin Linch. The image of the city. – M.: Stroyizdat, 1982, – 327 p.
- [4] Yankovskaya, U.S. Architectural objects: image and morphology. Abstract of dissertation for obtaining the degree of Doctor of Architecture. – M.MARHI, 2007.

Sustainable development or irreversible destruction? (Theory of relationship between the categories of "external" and "internal" in an urban space composition)

A.G. Shtainer

Abstract. The problem under study is an image destruction and loss of the semantic aspect of an urbanized space. This aspect has a traditional basis that embodies social and cultural values of the urban environment. Transformation of the same urban space according to the semantic basis will preserve a stable image typical of the traditional environment created by one of the semantic aspects – categories of internal and external. Considered here are the categories that can improve the semantic component of the modern architectural environment from a region to a local object, and link different levels of the urban structure.

Keywords: historical environment, semantic aspect, categories of «internal» and «external»